

Megjegyzés: A tanuláshoz való viszony (II. D. pont) elemzéséhez iskolánként még néhány adat csatolható. (Pl.: A tantárgyi átlagok, ezekből alkotott konklúziók, a bukások okai és egyéb statisztikai mutatók stb.)

A helyzetelemzés után megismertük a konkrét pedagógiai feladatokat, a jövő tanévre vonatkozólag. Az összeállított feladatokat lebontjuk nevelési tényezők alapján osztály- és tanulói szintre.

IRODALOM

Pataki Ferenc, Tóth László és Hunyadi Györgyné: Nevelőmunka az általános iskola 5—8. osztályaiban.

Dr. Zombor Zoltán: Osztályfőnöki munka az általános iskolában. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.)

OPI: Az általános iskolai tanulók tervszerű nevelésének programja. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.)

Kormos Antal

Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Eger

NEVELŐMUNKA AZ „ÁTMENET”; A 4. OSZTÁLYBÓL AZ 5. OSZTÁLYBA LÉPÉS SZAKASZÁBAN

Az átmenet problémáival sokan és különböző összefüggésben foglalkoztak, ami nem véletlen jelenség, mert a probléma előidéző okai sokrétűek, bonyolultak. Ezúttal egy sajátos szempontból, a *kezdeti, felső tagozati nevelőmunka* szempontjából szeretném az átmenet problémáit megközelíteni, és ezek áthidalására alkalmasnak látszó néhány nevelői eljárásra rávilágítani. A probléma ilyen megközelítése hasznos lehet az általános iskola 4. osztályában dolgozó nevelők részére is.

A 6—10 éves alsó tagozatos még igazi gyermek, a gyermekek minden játékosságával, vágyaival, törekvéseivel, nyiladozó, a világot felfedező értelmi ébredésével. Személyiségét az osztálytanító formálja, aki a munkanapok nagy részében foglalkozik vele, akivel együtt él, és aki éppen ezért jól *megfigyelheti, megismerheti alakuló személyiségének vonásait*, ami a nevelői ráhatások fontos előfeltétele.

Ez a nevelési alaphelyzet több szempontból gyökeresen megváltozik a felső tagozattá váló, 11 éves gyermeknél. Az előserdülés éveibe lépő „kiskamasz”, olykor felső tagozatos „öntudattal”, új élethelyzet, *körülmények és új életfeladatok közé kerül*, amelyek — jelentős egyéni különbségekkel — a személyiségformáló nevelőmunka folyamatában nehézségeket okozhatnak.

Az előidéző okok sokrétűek, a különböző gyermekeknél más-más *szubjektív vagy objektív eredetű tényező*, vagy éppen több tényező együttes hatása figyelhető meg mint a kezdeti, felső tagozatos, folyamatos nevelőmunkában jelentkező nehézségek forrása.

Melyek ezek az új élethelyzetben, a felső tagozatos időszak kezdeti szakaszában ható tényezők?

A felső tagozat küszöbén *az új helyzetnek jellemzői* — csak felsorolásszerűen és a teljesség igénye nélkül — a következők:

— Más és *több új, különböző* szaktárgyat oktató *nevelő* foglalkozik ezután a gyermekkel, ami nevelési és oktatási szempontból egy sor új problémát vet fel.

— Lényegesen *több a tanulnivaló*. Az alsó tagozati tantervi követelményrendszert úgyszólván ugrásszerűen megnövekedő követelményrendszer váltja fel az ismeretek és a készségek terén az 5. osztály mind a 10 tantárgyában.

— A sokféle szaktárgyi anyag elsajátítása, a sok új feladat jelentős, többnyire még nem eléggé kifejlődött *önállóságot* kíván.

— Problémákat okoz egyes esetekben az *új iskolai környezet* is, valamint a közzetevetéssel, bejárással kapcsolatos körülmények.

— Előtérbe kerül a helyes *életrend, napi-
rend kialakítása*, megszokása.

— Több és délutánra kiterjedő elfoglaltság.

— Nehézségek forrása lehet a *szaktanári munka minősége*, egysíkú oktatási-nevelési módszer, eljárás vagy éppen a gyermekkel szemben igényelt, de meg nem alapozott nevelői elvárások.

— *A gyermek életkörülményei, családi helyzete*. Egyes gyermekeknél a túlzott szülői elvárások (különórák, kitűnő rendűség hajszolása), vagy éppen a túlzott igénybevétel, házi munka, máskor a felügyelet, a gondoskodás hiánya, a szülők elfoglaltsága, munkába járása, engedékenysége vagy éppen nemtörődömsége lehet a nehézségek forrása.

Mindezek a tényezők — *az egyéni adottságok és képességek* különbözőségén túlmenően — messzemenően befolyásolhatják a szakszerű oktatás megalapozását, az egész

személyiségformáló nevelőmunka eredményességét.

Megfigyeléseink szerint gyakorló iskolánkban és más iskolákban a felmerülő nehézségek leküzdésére különböző nevelési eljárásokat, eszközöket, szervezési megoldásokat eredményesen alkalmaznak az átmenet kezdeti szakaszán.

Melyek a felső tagozatos időszak kezdeti szakaszában eredményesen ható tényezők?

Ugyancsak a teljesség igénye nélkül, inkább csak felsorolásszerűen, semmint részleteiben teljesen kifejtve a következők:

— Ahol erre lehetőség van, hasznos lehet a *szakos rendszerű oktatás bevezetése* egyes tantárgyakban már az *alsó tagozat bizonyos osztályaitól kezdődően* (ének, rajz, testnevelés).

— Kedvezőnek bizonyul, ha a leendő 5-es osztályfőnök már *4. osztályos korukban ismerkedik tanítványaival*, és amikor azok az 5. osztályba lépnek, már a tanév első hónapjaiban családi környezetükben meglátogatja.

— Az alsó tagozatból a felső tagozatba lépő tanulók egy részének *fejletlen az olvasás-, írás- és számolási készsége*, ennek tempója lassú. A jól dolgozó pedagógus ezt figyelembe veszi, és az átmenet idején az 5. osztály első hónapjaiban, sőt később is segítséget nyújt pl. kellő idő biztosításával az írásbeli munkánál, vázlatkészítésnél. Rövidsége, áttekinthetősége törekszik a tábla képének megalkotásánál, a fokozatosság érvényesítésével fejleszt a gyengébbek olvasástechnikáját és számolókészségét.

— A 4. osztályból az 5. osztályba való átmenetet alapvetően elősegítheti az általános iskola 1—8. osztályát egységes egésznek tekintő és a szaktárgyi egymásraépülést, a fokozatosságot maximálisan biztosító és a nevelési tervvel harmonikusan egybefoglalt, a nevelési szempontokat messzemenően figyelembe vevő *tanterv*.

— Az 5. osztályban a sok új tantárgy és jelentékeny tananyag, az egyes szaktárgyak sajátos fogalmi rendszerének, terminológiájának elsajátítása *magas követelményeket támaszt* a gyermekkel szemben. A tantervi egymásra épülés, fokozatosság érvényesül a magyar nyelv, a számtan ismeretanyagánál, kevésbé az íráskészség követelményrendszerénél. Jelentékeny nehézség mutatkozik a történelem és az orosz nyelv tanulásánál. E tárgyakban ezért nagyobb hangsúlyt kap az alapvető ismeretanyag tanórán történő elsajátíttatása, ami ma már nemcsak általános iskolai feladat.

— A több, új tantárgy tanulása, a lényegesen több tanulnivaló és általában a *tanulás módszere* gondot okoz a felső tagozatba lépő tanulónak. E nehézség leküzdése érdekében tantárgyanként külön és ismételten is szükséges foglalkozni az adott tantárgy ta-

nulásának módszerével. Sokan a tanulás könnyítése érdekében az év első felében a tankönyv szövegének lényegét aláhúzzatják a tanulókkal és az anyaghoz kapcsolódó kérdések alapján annak tartalmi lényegét kéri elsősorban számon.

— A nevelőmunka egysége, az egységes ráhatások érdekében a szülőket a *tanév eleji szülői értekezleten tájékoztatják a nevelők az egyes tantárgyak tanulási módszeréről*, az iskolai munka rendjéről a különböző szaktárgyak követelményeiről. Rámutatnak arra, hogy mindig a tanulás értelemszerűsége kerüljön előtérbe.

— Az 5. osztályba lépő tanuló élete, tanulmányi munkája megváltozik. Nemcsak a megtanulandó ismeretek mennyisége növekszik, hanem a *feladatok is bonyolultabbak lesznek*. Új tantárgyakat kell tanulniuk, több szaktárgy és tanár követelményeihez kell igazodniuk.

Mindezen bonyolult és új feladatokhoz való alkalmazkodás az eddiginél sokkal nagyobb *önállóságot kíván* a tanulóktól. Igényes nevelők a tanulók öntevékenységre, meglevő ismereteire építve, sokoldalú szemlélettel (elbeszélés, kép, film, magnó), korszerű oktatási és nevelési módszerekkel csökkentik az átmenet nehézségeit és *sokoldalúan fejlesztik a gyermek személyiségét, önállóságát, alkotó magatartását*. (Pl. a tantárggyal kapcsolatos feladatokba, társadalmi munkába, őrsi foglalkozásba, rendezvényekbe bevonással stb.)

— Az 5. osztályba lépő tanuló a sokrétű és új feladatok elvégzésében *gyakran még nem elég következetes*. Ennek a nehézségnek a leküzdésében jól bevált a „mindenes füzet” alkalmazása, amelybe a tanulók a házi feladaton kívül bejegyzik a szaktanárok egyéb utasításait is. (Pl. otthoni megfigyelés, képgyűjtés stb.) Az így feljegyzett adatok emlékeztetik a tanulót és segítik abban, hogy tervszerűbbé váljék munkája. Együttal a szülők tájékoztatását is lehetővé teszik.

— A felső tagozaton jelentkező problémák megoldásában az 5. osztálytól kezdve még jelentősebbé válik a *helyes életrend, napirend*. Ennek kialakítására elsősorban az osztályfőnöki nevelőmunka törekszik. De nem mehet el mellette érdektelenül egyetlen szaktanár sem. Az osztályfőnök leírhatja, hogy mivel telik el a tanuló egy napja, osztályfőnöki órán, beszélgetés közben megérteti vele, hogy sokrétű feladatait csak úgy tudja jól elvégezni, ha rendet teremt feladatai között. A napirendet a tanuló írásban rögzíti és otthon jól látható helyen figyelmeztetőül kifüggesztheti. A napirend legfontosabb mozzanatainak önkéntes megtartása a nevelőmunka eredményességére utal ebben a vonatkozásban, amelyről családlátogatás alkalmával is tájékozódhat a nevelő.

— A napirend megtartása, a szaktárgyi oktatómunka, az osztályfőnöki nevelőmunka sok lehetőséget és alkalmat kínál az *akarati és jellem formálására*, ami a serdülés korától előtérbe lépő nevelési feladat.

— A felső tagozaton a nevelőmunkára az *osztályfőnöknek* nyílik a legtöbb és legjobb lehetősége, aki kedvező esetben több tárgyat tanít osztályában. Bár helyzete így sem olyan kedvező, mint az alsó tagozati osztálytanítóé, aki állandóan tanítványai között van. Az osztályfőnöki nevelőmunka a prepubertás korába lépő gyermekekénél különösen jelentős, hiszen a közösségbe való beilleszkedés terén is nagyot kell lépnie. Az 5. osztályos szívesen, lelkesedéssel vállal feladatot a közösség érdekében, de ez a lelkesedés még eléggé szalmaláng. A felső tagozatba kerülve gyakran egyszerűre „nagy”-nak érzik magukat, s úgy vélik, hogy most már többet szabad nekik, mint eddig. Ezért van szükség következetes, helyes nevelőmunkára, és ehhez az osztályfőnöki munkakör reális értékelésére.

— A jó nevelő az átlépés szakaszában fokozottan törődik a gyermekek nevelésével, sokat tartózkodik közöttük óra közti szünetekben is. Figyelemmel kíséri soraközösüket, kivonulásukat, játékaikat, közös rendezvényeiket, *életük apró eseményeit, történéseit*. Ők ugyan a 20. század, a hatalmas átalakulásokkal járó technika korszakának a gyermekei — amit nevelőmunkánkban soha sem szabad szem elől téveszteni —, de ebben az életkorban nagyon igénylik a velük való törődést, együttérzést és hálásak érte. Nevelésükkel kapcsolatban egyre több nevelő ismeri fel és alkalmazza a serkentés, ösztönzés módszerét és eszközeit, juttatja sikerél-

ményhez, jóérzéshez tanítványait, mert ebben az eredményes nevelés fontos eszközét tapasztalta.

— A felső tagozat küszöbén az új feladatokat csak a *szülőekkel teljes egyetértésben* lehet megvalósítani. Ezért a tanév elejétől kezdve családlátogatás, tanév eleji szülői értekezlet, fogadóórak stb. alkalmával az osztályfőnök és szaktanárok tájékoztatják a szülőket az iskolával és a gyermekek nevelésével kapcsolatos mindennemű problémáról, a gyermekek feladatairól. A legtöbb szülő megértéssel fogadja a gyermekével való törődést, a jószándékú javaslatokat. (Pl. túlterhelés, a helytelen tanulási módszer megszüntetése, a tanuláshoz szükséges felszerelés, eszközök beszerzése stb. terén.)

Igényes nevelői munka mindezeket az elveket későbbiekben is figyelembe veszi.

Az átlépés pedagógiai kérdéseit vizsgálva úgy tűnik, hogy a 4. osztályból az 5. osztályba való átlépésnél lényegében arról van szó, hogy — az adott feltételek és körülmények között — *az alsó tagozatban a nevelés, az átfogóan értelmezett nevelőmunka, a gyermeki személyiség egészének formálása áll jobban a nevelőmunka homlokterében*. Ezt a szakrendszerű oktatás kiszélesedésével a felső tagozaton jelenleg az intellektuális képzés, az értelmi nevelés, enciklopedizmusra törekvés túlsúlya váltja fel az 5. osztálytól. Pedig valamennyi személyiségvonás, az egész személyiség harmonikus fejlesztése — a szakrendszerű oktatás nem egyszerű kifogásolható túlzásaival szemben — a nevelés folyamatának következő szakaszaiban is indokolt és szükséges lenne.

Dr. Szepes Lajos

Tanárképző Főiskola, Pécs

GYAKORLATRENDSZER AZ ÍRÁSBELI KIFEJEZŐKÉPESSÉG FEJLESZTÉSÉRE A 6. OSZTÁLYBAN

(Javaslatok az irodalmi tanmenet fogalmazási rovatának megtervezéséhez)

Az 5. osztály végén a kifejezőképesség tantervi követelményszintjének elérését lényegében a következők jelentették. *Szóban*: értelmű, összefüggő beszámoló egyszerű, világos mondatszerkesztéssel az olvasott művek eseménytartalmáról, élményekről, megfigyelésekről. Írók, költők kifejezéseinek „megfelelő módon való felhasználása”. *Írásban*: gyakoroltság az elbeszélő-leíró fogalmazás-fajta megírásában. Részletezve: *A szerkesztés terén* önálló anyaggyűjtés, vázlatkészítés, időrendi és térbeli elrendezés, elbeszélő és leíró elemek együttes alkalmazása, a fogalmazás hármas tagolása, a fő részek szerves összekapcsolása. *A nyelvi kifejezésben* szabatos szóhasználat, egyszerű és világos mondatszer-

kesztés, az elbeszélés élénkítése. A témával kapcsolatban haladó szellemű *állásfoglalás*.

De vajon elérte-e a tantervi szintet minden tanuló? Aligha, hisz a fejlődés többnyire egyenlőtlen! A nyári szünet pedig törvényszerűen meggyengíti a készségeket, így szeptemberben sok mindent kell újrakezdenünk.

Mindezekre választ ad a *felmérvő fogalmazás* (pl. *Búcsú a nyártól; Hol jártam a nyáron? Tanévnyitói ünnepélyünk*). Elbeszélés leíró részekkel vagy leírás). Értékelése megadja a *kiindulási alapot*. A következő lépés az új feladatok megtervezése. A Tantervben előírt 6. osztályos fogalmazási ismeretek elsajátíttatása a szókincs és a kifejezőképesség továbbfejlesztése céljából *irodalmi tanmenetünk*